

Zasady pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Analizowany problem

Niepełnosprawność intelektualna należy do kategorii zaburzeń neurorozwojowych. Jest zaburzeniem rozpoczynającym się we wczesnym etapie rozwoju i obejmuje deficyty zarówno w zakresie funkcjonowania intelektualnego, np. wnioskowania, rozwiązywania problemów, myślenia abstrakcyjnego, uczenia się na podstawie doświadczenia, jak i w zakresie zachowania adaptacyjnego, powodujące trudności w wypełnianiu standardów rozwojowych i społeczno-kulturowych, co uniemożliwia zachowywanie niezależności i odpowiedzialności (Zasępa, 2021). Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną różnią się między sobą i nie wynika to tylko ze stopnia ich niepełnosprawności. Dzieci o tym samym stopniu niepełnosprawności intelektualnej rozwijają się i funkcjonują często na bardzo różnym poziomie. Duże zróżnicowanie może wystąpić w zakresie procesów orientacyjno-poznawczych, intelektualnych, wykonawczych, ogólnej zaradności, lokomocji, samodzielności, uspołecznienia, odpowiedzialności itp. Często uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim nie mają fizycznych oznak swojej niepełnosprawności. Posiadają czasem nawet zadowalający zasób słownictwa i łatwość w nawiązywaniu kontaktów w takim stopniu, że w powierzchownych kontaktach trudno zauważyć ich deficyty rozwojowe. Są jednak i tacy, dla których funkcjonowanie w środowisku społecznym stwarza wiele trudności i niezbędna jest wiedza fachowa dotycząca zasad pracy i wspierania rozwoju dzieci z tym zaburzeniem (Buchnat, 2015; Sadowska, 2016).

Doniesienia z badań

Generalnie dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim mają ograniczony potencjał rozwojowy (Bobkowicz-Lewartowska, 2011). Oznacza to, że niemal wszystkie funkcje i procesy psychiczne odbiegają od normy, dlatego trudności w uczeniu się wynikają z zaburzeń: spostrzegania, uwagi, pamięci, mowy, myślenia, sprawności motorycznych, procesów emocjonalnych – motywacyjnych, adaptacji społecznej. Badania wskazują, że poziom funkcjonowania intelektualnego nie przekracza poziomu dziecka 12-letniego, a zachowanie przystosowawcze – 17-lątka. Procesy poznawczo-orientacyjne

przebiegają wolniej oraz są mniej dokładne niż u rówieśników. Spostrzeganie u tych dzieci jest wolniejsze, niedokładne, wybiórcze, węższe zakresowo. Uwaga ma charakter dowolny, choć czas jej utrzymania może być krótki. Pamięć jest słabo rozwinięta, występują zaburzenia pamięci logicznej, co przejawia się w trudnościach z zapamiętywaniem i odtwarzaniem informacji. Natomiast często bardzo dobrze rozwinięta jest pamięć mechaniczna. Uczenie się przebiega w wolnym tempie i często bez zrozumienia. Rozwój mowy u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim często bywa opóźniony. Zarówno rozumienie jak i budowanie wypowiedzi językowych są słabiej rozwinięte niż w przypadku prawidłowego rozwoju intelektualnego. Przeważa słownik bierny nad czynnym, jest on ubogi w pojęcia abstrakcyjne (Michalik, Milewski, Kaczorowska-Bray, Solak, 2018). Jeśli chodzi o myślenie to jest ono sztywne i mało krytyczne, nie przekracza poziomu konkretno-obrazowego. Obserwuje się opóźniony rozwój ruchowy, osłabioną zdolność samokontroli oraz niższy poziom uspołecznienia. Istotnym przejawem funkcjonowania dzieci z niepełnosprawnością intelektualną jest również niski poziom motywacji do podejmowania wysiłku intelektualnego i zaburzenia emocjonalne.

Najważniejsze ustalenia

Potrzeby ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i wynikające z nich wsparcie oraz praca powinny być systematyczne i wielopłaszczyznowe. Przy ustalaniu zakresu i rodzaju wsparcia bierze się pod uwagę kilka czynników: czas (jak długo wsparcie będzie potrzebne), częstotliwość (jak często osoba powinna otrzymywać ten rodzaj wsparcia), środowisko, środki potrzebne do udzielenia wsparcia (środki materialne, personel, ekspertyzy), a także konieczny stopień ingerencji w życie osoby niepełnosprawnej. Należy także zauważyć, że ostateczny poziom funkcjonowania ucznia z niepełnosprawnością intelektualną zależy nie tylko od otrzymywanego wsparcia w wymienionych zakresach. Dziecko niepełnosprawne intelektualnie może swoim zachowaniem aktywnie modyfikować zakres otrzymywanego wsparcia. W sytuacji braku postępów w terapii nie obniża się zakresu udzielanej pomocy ani nie degraduje możliwości ucznia, lecz poddaje dyskusji zaproponowany program wsparcia, widząc w jego zmianie szansę na zwiększenie możliwości rozwoju osoby niepełnosprawnej intelektualnie (Domagała-Zyśk, 2004).

Implikacje dla praktyki

Biorąc pod uwagę specyficzne właściwości psychofizyczne i intelektualne dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim możemy określić następujące zasady ich nauczania:

1. Materiał nauczania należy dostosować do poziomu rozwoju i zainteresowań dziecka.
2. Naukę należy oprzeć na treściach znanych uczniowi, stawiać jasne cele i oczekiwania, stosować przerwy pomiędzy kolejnymi zadaniami adekwatnie do potrzeb dziecka.
3. Pracę poznawczą ukierunkować tak, aby dziecko dostrzegało cechy zasadnicze, a pomijało szczegóły.
4. Uwypuklić najpierw różnice i kontrasty, potem porównanie i podobieństwo.
5. Unikać nadmiaru bodźców i wrażeń.
6. Stwarzać uczniom warunki do poznania wielozmysłowego.
7. Powtarzać i utrwalać zdobyte wiadomości.
8. Stosować odtwarzanie zdobytych wiadomości w pracach ręcznych z uwagi na słaby poziom motoryki małej.

Główne zasady pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim to:

1. Zasada akceptacji i życzliwości w stosunku do dziecka (szczególne okazywanie troski, bazowanie na mocnych stronach).
2. Zasada indywidualizacji (dokładne poznanie ucznia, stosowanie metod adekwatnych do potrzeb i możliwości dziecka).
3. Zasada motywacji działania (stawianie jasnych celów i oczekiwań, kierowanie się zasadą braku przymusu – tak kierować pracą, aby uczeń miał wrażenie, że sam chce).
4. Zasada dostosowania zadań do jego potrzeb, zainteresowań i możliwości psychofizycznych.
5. Zasada wszechstronnej aktywizacji (uwzględnianie aktualnie preferowanych zdolności).
6. Zasada atrakcyjności życia w grupie (obrzędowość, zwyczaje, symbolika).
7. Zasada stopniowania trudności zadań.
8. Zasada kształtowania pozytywnych stosunków koleżeńskich.
9. Zasada wzmocnień pozytywnych:
 - a) wzmocnienie pierwotne – jedzenie, picie,
 - b) wzmocnienie wtórne – np. przyznawanie znaczków,
 - c) wzmocnienie społeczne – pochwała, uśmiech,

d) wzmocnienie sytuacyjne – np. bajka.

Nauczyciel w swej pracy dobiera do treści nauczania najbardziej właściwe metody, uwzględniając specyfikę zespołu klasowego, oczekiwania uczniów oraz ich rzeczywiste potrzeby. Jest to działalność ukierunkowująca wychowanków na rozwój zarówno intelektualny, jak też psychiczny, moralny i społeczny. Formy i metody pracy mają wzmocnić komunikację, zarówno w relacji : uczeń-nauczyciel, jak również uczeń-uczeń.

Wychowanie i nauczanie jest skuteczne wtedy, gdy uczeń aktywnie włączy się w proces dydaktyczno-wychowawczy i przyjmie proponowane wartości. Metoda nauczania to systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający osiągnięcie celów kształcenia. Jest to wypróbowany układ czynności nauczycieli i uczniów realizowanych świadomie w celu spowodowania złożonych zmian w osobowościach uczniów. O wartości metody nauczania decyduje charakter czynności nauczycieli i uczniów oraz środków poglądowo – technicznych, wspierających lub zastępujących niektóre czynności. Wartość metod nauczania zależy przede wszystkim od tego, czy i w jakim stopniu wywołuje aktywność, samodzielność i zaangażowanie samych uczniów niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim.

Bibliografia

Bobkowicz-Lewartowska, L. (2011). *Niepełnosprawność intelektualna. Diagnozowanie, edukacja, wychowanie*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

Buchnat, M. (2015). *Formy organizacji kształcenia dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną a jego kompetencje społeczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Domagała-Zyśk E. (2004). Definicja niepełnosprawności intelektualnej formą społecznego wsparcia. *Nasze Forum - Kwartalnik Pedagogiczno - Terapeutyczny*, 3-4 (15-16), s. 37 - 42.

Michalik, M., Milewski, S., Kaczorowska-Bray, K., Solak, A. (2018). Jak szybko mówią dzieci niepełnosprawne intelektualnie. *Szkoła Specjalna LXXIX (2)*, s. 102-113.

Sadowska, S. (2016). Kształcenie integracyjne dzieci z niepełnosprawnością intelektualną – krytyczny bilans pierwszych strukturalnych zmian w systemie edukacji. *Przegląd Badań Edukacyjnych Educational Studies Review* ISSN 1895-4308nr 23 (2/2016), s. 125–144.

Zasępa, E. (2021). Niepełnosprawność intelektualna. W: I. Grzegorzewska, L. Cierpiątkowska, A.R. Borkowska (red.), *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży* (s. 285-295). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.